

ANAMIN KİTABI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Öykü Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kendi yaşam öyküsünü anlattığı romanı, yazarın kendini bildiği zamandan itibaren; çocukluğunu ve geçlik dönemlerini,annesinin vefalı ve çilekeş hayatını anlatır.Eser; isim itibari ile “Anamın Kitabı” olsa da, esasen, yoğun olarak babası Abdülkadir Bey, yoğunluğunda, anne ve ev hayatlarının, çocuğun bilinçaltının yansımasıdır. Yakup, kişinin alın yazısının çocukluk zamanlarında şekillendiğini, çabaların bu durumu pek az değiştirebildiğini gösterir. Yakup Kadri, altı yaşlarına kadar, ailesinin Mısır'daki köşklerindeki varlıklı bir hayat sürmektedir. Ailenin ekonomik durumu ve babasının sağlığı zaman içinde bozulur, babası Abdülkadir Bey, eşinden ve biri kız, biri erkek iki çocuğundan oluşan ailesini Manisa'ya taşır. Lisan ve yaşam tarzı bakımından Yakup, zorlanmasa da, yeni hayatlarını garipser. Mahalledelerindeki çocuklar da kendisiyle “Arap” diye dalga geçmeye başladıktan sonra, aile hemen oğullarına bir lala bulmaya koyulur.

Yakup Kadri, annesine son derece bağlı bir çocuktur, fakat babasına hiçbir zaman kanı ısınmaz. Esasında,babası çocuklarına ve ailesine alakadar bir adamdır,ancak, babasının hane dışındaki düzgün,elit tavrı, kıyafetlerindeki nizam ve önem adeta evlerine gelip ev terliklerini ayağına geçirdiği anda değişime uğrar. Karısına emirler yağdıran, garip, salaş ev kıyafetleri ile gezen “taşralı” kaba saba,ilkel bir adam haline gelir. Özellikle, babasının bir kadın ile samimi bir yaklaşımına şahit olan Yakup, bu olayı zihninde tam olarak kurgulayamasa bile rahatsızlıklarının şekillendirir.

Mısır'daki görkemli Karaosmanoğulları Konağı'ndan sonra, Manisa'ya yerleşen aileye akrabaları yüz çevirir, babasının eski ve kadim dostu olan Hulisi Bey'in konağında bir müddet misafir kaldıktan sonra, Hulisi Bey'in kiracısı olurlar. Manisa hayatına alışmaya çalışırken geçmişe dair özlemi, Mısır'daki günleri Yakup'un hep aklındadır. Özellikle Manisa'da mektep hayatına başlaması, kendi sıkıntılarını perçinler. Bu sırada mektebe başlar, fakat Yakup mektepten ve mektepte anlatılanlardan hiç hoşlanmamaktadır, özellikle de mektebin pisliğinden iğrenir.

Abdülkadir Bey; yerleştikleri şehirde zorunlu olarak emekli hayatına geçtikten sonra, dini hayatının tek amacı haline getirir. Evin içinde tek gayesi, namaz saatini kaçırmamak ve ezan beklemektir. Kimi zaman ise, Yakup Kadri ve kız kardeşine, dini ancak, çocukların dahi hurafe diyerek dinlemek istemeyecekleri kıssalar anlatır. Bir süre sonra evlerinde asılı duran antika saat, babasının tüm ilgi odağı olur, tüm gününü saatin tamirine ayırıp, dini vazifelerini yerine getirirse de başka hiçbir şey ile meşgul olmaz. Esasen bunun nedeni, babasının sıhhati ile birlikte akıl sağlığını da yitirmesidir. Gördüğü hayallere gerçeklerle karıştırıp, pespaye bir şekilde evde dolaşarak; kaba bir taşralı gibi dolaşarak özellikle annesini bunaltır.Kısa süre sonra babasının vefat etmesiyle Yakup, annesi ve kızkardeşi ile beraber kalır. Annesi, asıl rolünü kocasını kaybettikten sonra çocuklarına karşı oynayacaktır.Onların yalnızlıklarını unutturmak için; mütemadiyen romanlar okuyacak, türküler söyleyecek, yaptığı tüm şirinlikler çocuklarının ilgisini cezbe etmezse de, değişik İsveç cimnastikleri yapacaktır.Bu arada, zaman zaman haylaz halleri bulunan Yakup, daha önce sergilemediği saldırgan ve çirkin hareketler yapacak, kalfasını dövmeğe yeltenecektir. Annesi İkbal Hanım'ın ilk kez sert ve katı tutumu, bu aşırılık neticesi ile ortaya çıkacak, tüm yalvarmalarına ve kötü durumuna rağmen, İkbal Hanım, oğlunun pişmanlığından kesin emin olmadan yumuşamayacaktır.

Tema

Bilinçaltı İnsanların bilinçaltı temelleri ve içe atılan yargılar, “doğru olmasalar bile” karakterin şekillenmesinde büyük rol oynar.

Kişiler

Yakup Kadri Mısır'da refah içinde başladığı hayatına, babasının bozulan sağlık durumu ve ekonomik koşullar nedeniyle, Manisa'da devam etmek zorunda kalan bir karakterdir. Değişen şartlarını mütemadiyen gözlemler, babasının, somut bir kötü huyu olmamasına rağmen, babasını çok sevdiği annesine layık bulmaz. Zaman zaman ise, bilinçaltında bu konu ile alakalı gel gitler yaşar.

Abdülkadir Bey Sosyal çevrede görüntüsüne ve konuşmasına oldukça dikkat eden, hürmet gören bir karakterdir. Velhasıl, hanesi içinde tam zıt bir şekle dönüşür. Karısına karşı ölçsüz ve kaba halleri vardır. Sağlığının bozulması ve emekli hayatının kendisine getirdiği sıkıntılı haller neticesinde, dini abartılı şekilde yaşamaya başlar.

İkbal Hanım Ailesine ve çocuklarına çok düşkün bir hanımefendidir. Kendisi ile alakalı özel zamanları ve hobileri yoktur.

Dünyası ailesi çerçevesindedir.

Kız kardeş Yakup Kadri'nin en yakın arkadaşıdır, sessiz, sönük bir karakterdir.

Hulusi Bey Babasının kadim dostudur. Mısır'dan taşındıkları vakit, kendi akrabaları bile yardımcı olmazken, Hulusi Bey ve ailesi Karaosmanoğlu ailesine kucak açar. Zaman içinde ev sahipleri olur. Ancak, Abdülkadir Bey'in kaprislerinden sıkılarak bir süre sonra Hulusi Bey, görüşmelerini seyrekleştirir.

Şahande Hanım Hulusi Bey'in eşidir. Kocasını gibi, misafirperver, iyi yürekli, görmüş bir kadındır.

Süleyman Efendi Manisa'da komşuları.

Hafız Mustafa Efendi Hocadır, fakat Yakup kendisini hiç sevmez.

Cemal Komşu Süleyman Efendinin oğlu.

Zahide Hanım Babaannesi.

Afet Nine Büyük ninedir. Yakup Kadri'nin çocukluğunda en sevdiği, gönül bağı ile düşkün olduğu kişi.

Hediye Yakup Kadri'nin dadısı.

Lefter Yakup'un babasının dadısı. Abdülkadir Bey'e çok düşkündür, babasının vefatından çok kısa süre sonra acısına dayanamaz ve ölür.

Hakku Amca Babasının ana ayrı kardeşi.

Şevket Ağabey Hala oğlu.

Doktor Yani Aile hekimi.

Mutasarrıf Paşa'nın torunu Yakup'un sınıf arkadaşı.

Cemal Ağabey Komşu çocukları.

Sadettin Komşu çocukları.

Rıza Komşu çocukları.

Osman Ağabey Hulusi Bey'in binbaşı yeğeni.

Vehibe Hanım Komşu.

Yakup Kadri (Hüzünlü)

Karakter Kendi yaşam öyküsünü romalaştıran Yakup; temelde zeki bir çocuktur. Olayları yaşa icabı tam olarak kafasında netleştiremeye de, bilinçaltına hayatının sonunda kadar tezahür edecek mesajlar bırakır. Uslu bir kişilik ile tanımlansa da, büyüyen yaşa ile beraber cüretkar ve kavgacı özellikler de gösterir. İnatçılık ettiği ve öfkeli davrandığı zamanlar mevcuttur fakat, bunlar değişken tabiatının sonucudur. Aşâğılık kompleksi ile sonuçlandırılacak halleri de vardır. Bu, hüzünlü zamanlarında daha çok meydana çıkar. Ancak, vicdanlı olmasıyla kendini sevdirir.

Aktiviteler Yakup kız kardeşi ile birlikte oyun oynamaktan, vakit geçirmekten hoşlanır. Mısırdayken Nil Nehri kıyısındaki gezintiler, O'nun için eşsizdir. Manisa'da kendini yeni arkadaş ortamına kabul ettirdiğinde ise, "aşık" isimli oyun oynamayı sever. Kiraz yaylalarında gezmekten, bir dönem merak sardığı "mevlevilik" aktivitelerinden keyif alır.

ÖRNEK ANILAR

Zeki Yakup Kadri, kişilerin karakterlerindeki değişimin özellikle sosyal ortamlarda meydana çıkacağını, çocuk yaşlarında anlamış, zeki bir çocuktur. Özellikle; babası Abdülkadir Bey, ev ve dışarı arasında radikal bir tezatlık gösteren karakterdir. "ben yine de onu beğenmezdim ve onun oğlu olmaktan hiçbir iftihar duymazdım. Zira, yaşımın bütün küçüklüğüne rağmen dışardaki Kadri Bey evdeki Kadri Bey'den ne kadar başka bir insan olduğunu sezmekte asla güçlük çekmiyordum."

Uslu/Çekingen Yakup, uslu ve çekingen yapısı ile bilinen bir karakterdi. İlk Manisa'ya gittiğinde de mahalle hayatına alışmamış, yapısı ile akranlarından farklılaşmıştı. “Uslu ve çekingen huyum ne kendimi, ne nafakamı herhangi bir sert hareketle savunmağa asla müsait değildi. Gerek mektepte, gerek bizim sokakta her gün birçok sahnelerine şahit olduğum mahalle çocuğu kavgalarının uzaktan seyri bile bana eza verirdi. Gözüm yılıp korktuğumdan mı? Zannetmiyorum. Ben yalnız uslu ve çekingen değil aynı zamanda son derece utangaçtım da.Söğüşüp döğüşmek bana, her şeyden evvel, pek ayıp bir hareket gibi geliyordu ve bu ayıbı işleyenlerle birlik olmayı bir türlü kibrime yediremiyordum.”

Hüzünlü Zaman zaman Yakup, belirsiz bir hüzünlü hava içine girer, hatta bu durum kendisinde fiziksel reaksiyon olarak belirirdi. “Mevsim kış olduğundan- zira, oturduğum minderin biraz ötesinde içerisi kıpkırmızı olmuş ateşle dolu bir mangal durduğunu hatırlıyorum- ortalık erkenden kararmağa başlamış ve benim içime de, arasıra bir sıtma nöbeti gibi tutulup durduğum, derin hüzünlerden biri çökmüştü.”

İnatçı/Gururlu Zor bir zaman yaşadığında Yakup; inatçı ve gururlu yapısını meydana çıkarırdı. “Çocukluğumda, merhametten veya hasretten gözyaşı döktüğüm çok olmuştur ama, ne mektepte, ne evde dayaktan ağladığımı kimse görmemiştir.Onun içindir ki, babamın tokatlarını yedikçe büsbütün sertleşir, işi adeta inada bindirir, artık 'kul' bile demez olurum.”

Vicdanlı Mısır'dan zorunlu göç,ardından babasının değişimi, Yakup'un hayatında ve karakterinde değişimlere neden olmuştu. Ne kadar aşırıya kaçmamaya çalışsa da, annesinin bu duruma üzmesinden, vicdanen rahatsızlık duyardı. “Zavallı anneciğim, babamın hastalıklarıyla uğraşmaktan başını kaşıyacak, etrafına bakacak vakit bulamadığı sıralarda bile kaç kare bu hallerimi görüp – sanki ben de tehlikeli bir hastalığa tutulmuşum gibi- telaş ve endişeye düşmemiş miydi? Hatta bir defasında onu böyle üzmetten derin bir vicdan azabı duyarak ve kendi kendimden öğrenerek ölümü göze alan ben değil miydim?”

Aşağılık Kompleksli Kendinde beğenmediği huylarını zaman sonra gözlemlediğinde, Yakup'ta aşağılık kompleksi meydana gelirdi. “Evet, bunların hepsi babamın sağlığında başlayan şeylerdi.Ben, o vakitten beri kendimi bu ananın oğlu ve bu evin çocuğu olmağa layık bulmamaktaydım. Her mektep dönüşünde evimizin kapısından içeriye bir sığıntı gibi giriyor; hele anneme görünmekten, adeta çekiniyordum.”

Öfkeli Sinirlendiği vakitler Yakup'un öfke kontrolünü yapamadığı olurdu. Özellikle bir davranışına sinirlendiğinde kalfasına fiziksel şiddet uygulamıştı. “öylesine kendimden geçmişim ki, boyuma bosuma bakmadan koca delikanlının dizlerini tekmelemeye, göğsünü karnını yumruklamaya başlamıştım. Hem vuruyor, hem de suratına birbirinden ağır, birbirinden katmerli küfürler savuruyordum.”

Cüretkar çocukluğundan itibaren, uslu, çekingen sıfatları ile bilinen Yakup, bir süre sonra, değişmiş, hiçbir şeyden korkmayan, cüretkar bir karakter haline gelmişti. “bu olgunluk imtihanından sonra bana öyle bir güven öyle bir cür'et gelmeye başlamıştı ki, gözüm artık hiçbir şeyden, hiç kimseden yılmaz olmuştu.”

Abdülkadir Bey (Huysuz)

Karakter Abdülkadir Bey, tanınmış, varlıklı bir ailenin oğluydu. Zaman içinde hem maddi durumu, hem de sağlığı bozulunca, Manisa'ya taşınmak zorunda kaldı. Ancak,huysuz olarak tanımlanan karakteri, emeklilik hayatı ve sağlık problemleriyle daha belirginleşti. Özellikle hane içinde belirgin olan taşralı etkileri, bencillikleri ve kaba halleri artış gösterdi. Abdülkadir Bey, kendini dine verdi. Oldukça dindar bir adam haline geldi.

Aktiviteler

Emeklilik ile birlikte, Abdülkadir Bey'in hayatını dolduran aktivite dini vecibeler üzerine kuruluydu. Ancak, çocukları küçükken onalara masal anlatmaktan keyif alan, çocukları ile birlikte gezmeyi alışkanlık haline getirmiş bir babaydı.Kendi arkadaşları ile de uzun tavla partileri yapardı. Ömrünün son zamanlarında ise evlerindeki , hangi kuşaktan miras kaldığı belli olmayan bir antika saati tamir etmekle uğraşıyordu.

ÖRNEK ANILAR

Taşralı/ İlkel Abdülkadir Bey, her ne kadar varlıklı ve saygın bir ailenin çocuğu olsa da, karakterinde ilkel yaklaşımlar, taşralı ağız ile konuşmalar ve kıyafetlerinde, ev içinde özensizlik vardı. “Bundan başka, babam birçok sözleri koyu bir taşralı şivesiyle söylerdi. Mesela 'rüzgar' yerine 'ürüzgar', 'şimdi' yerine 'hincik', 'kadın' yerine 'gadın' derdi. Bütün bunlar bana, evimizin nezahatini bozan ve zavallı anneciğimi yanımda küçük düşüren bir sürü çirkin lakırdılar gibi gelirdi. O böyle konuşurken bir büyük şehirden henüz göçüp yerleştiğimiz bu anadolu kasabasının sokaklarında uzaktan bile bakmağa alışmadığım kaba saba, kılıksız, kıyafetsiz adamlardan biri güya kapımızdan içeri dalarak bize söğüp saymaya başlamış sanırdım.”

Bencil/ Kaba Abdülkadir Bey, evdeki her hizmetin kendisine odaklanmasını ister, kendinden başkasını düşünmez ve

kaba davranışlar sergilerdi. “Nitekim, önüne konulan terlikleri ayaklarına geçirip ona, bir 'teşekkür ederim' demeye bile lüzum görmeden ve karısının kendi arkasından bir gölge gibi yürüdüğünün farkına varmadan, ağır cüssesi altında, oturduğumuz köhne binanın taban tahtalarını gıcırdatarak yatak odasına çekilir giderken olmaya ki, annem ya bize ya eve ait herhangi bir acele iş yüzünden iki dakika gecikmeye dursun; babamın sesi, kuyuya düşmüş bir kimsenin boşuk feryatları halinde derinden derine gürleneğe başladılar.”

Aceleci/ Sabırsız Babası, kendisine yapılması zorunlu olduğunu düşündüğü hizmetler geciktiğinde sabırsızlık ederdi. “Mutlaka sabırsızlığından kendi kendine soyunmağa girişmiştir de kolalı gömleğinin yakasını düğmesinden çıkaramıyordur, yahut, ellerini kolluklarından sıyırıp çekmekte bir zorluğa uğramıştır.”

Huysuz Abdülkadir Bey, ev içinde huysuz tabiatını pervasızca göstermekten çekinmeyen biriydi, ancak, arkadaşlarının yanında hareketlerine özen gösterirdi. Zaman içinde ise, arkadaşlarına karşı da huysuzluk eder oldu. “Hulusi Bey'le Süleyman efendi, babamın gittikçe huysuzlaşan mizacı yüzünden, yavaş yavaş semtine uğramaz olmuşlardı ve babam büsbütün yalnız kalıp işi namaza ve niyaza dökmüştü.

Dindar Yalnızlığın tesiri ile zaten dindar olan Abdülkadir Bey, iyice dine bağlandı. “Hulusi Bey'le Süleyman Efendi, babamın gittikçe huysuzlaşan mizacı yüzünden, yavaş yavaş semtine uğramaz olmuşlardı ve babam büsbütün yalnız kalıp işi namaza ve niyaza dökmüştü. Tanrının günü, başında fes, sırtında mevsimine göre, ya ince bir Şam hırkası, ya bir kürk, mindere bağdaş kurup gözleri yarı kapalı muttasıl tespih çekiyor; daima kirişte olan kulaklarına Sultan Camii'nin minaresinden ilk ezan sesleri aksetmeye başlar başlamaz yerinden kalkarak bir mescitte gibi her vakit serili duran seccadesinin başına geçiyor ve en uzun namaz sureleriyle en ihtimamli rükü'lar, sücut'lar, kuut'larla, elalemin üç beş dakikada kılıp bitiriverdiği namazları o, en az yarım saat sürdürmenin yolunu buluyordu.”

İkbal Hanım (Fedakar)

Karakter İkbal Hanım, evine ve ailesine düşkün, kendisini, ailesinin yanında çok geri plana iten fedakar, utangaç bir kadındı. Son derece nazik olmaya özen gösterirdi. Terbiyeli bir karakterdeydi. Zaman zaman telaşlı, sert bir hale bürünürdü. İkbal Hanım'ın sadece benliğine zarar verdiği tek kötü huyu, etrafın lafına çok değer vermesi, itibarının zedelenmesinden korkusuydu.

Aktiviter Kendine ve sevdiği şeylere zaman ayıramayan İkbal Hanım, gününü kocasına ve evine hizmetle, evde çalışan yardımcılara meşgul olmakla geçiriyordu. Abdülkadir Bey'in vefatının ardından, çocuklarını neşelendirmek için onlara mütemadiyen, masallar okur, türkü söyler ve Jimnastik yapardı.

ÖRNEK ANILAR

Fedakar Kocasının tüm hizmetlerini gören İkbal Hanım; eşinin kaba-saba hallerine rağmen, elinden geleni yapardı. “Babam, daha sokak kapısından içeri girerken o ipek yakalı redingotunun düğmelerini çözmeye başlar ve geniş avluya geçip taşığa varır varmaz da ayaklarından, iki yanı lastikli potinlerini sıyırıp atardı. Bu sırada, bir hizmetçi veya doğrudan dpğruya annem onun önüne terliklerini çevirirdi. Nasıl, annem mi? O kibar, o kibirli, o kendisine 'sen' diye hitabedildiği vakit en ağır bir hakarete uğramış gibi yüzü kıpkırmızı kesilen teşrifatlı hanımefendi, kocası için bu fedakarlığa da mı katlanırdı?”

Utangaç İkbal Hanım, son derec utangaç bir kadındı. Çevrenin gözünde küçük düşmekten çok çekinir, yargıları, utanılacak bir vaziyete düşmemeyi, her şeyden önde tutardı. “O yetmiş bir yaşında öldü ve son nefesini verinceye dek bin dert ve bin elemle yüklü hayatı boyunca hassasiyetinin en müdafaasız, en zayıf noktası, hep eyip telakki ettiği keyfiyetlerin dokunduğu yer olmuştu. Onun lehçesinde 'felaket' kelimesi 'ayıp' la eş manada idi. İmdi, günün birinde, kocasının borçları yüzünden Mısır'daki konağının kıymetli eşyalarına haciz mi koymaya gelmişlerdi? Annem 'Aman malım elden gidiyor! Diye telaşa düşmemiş; 'Eyvah, bu ne rezalet! Diye dizlerini döğmüştür. Babam genç yaşında inmeli olup şuurunu mu kaybetmiştir? Annemin ilk aldığı tedbir bu hastalığı herkesten saklamak olacaktır.”

Telaşlı İkbal Hanım, çocukları ile ilgili endişelenir, telaşlı haller gösterirdi. “Zavallı anneciğim, babamın hastalıklarıyla uğraşmaktan başını kaşıyacak, etrafına bakacak vakit bulamadığı sıralarda bile kaç kare bu hallerimi görüp – sanki ben de tehlikeli bir hastalığa tutulmuşum gibi- telaş ve endişeye düşmemiş miydi?”

Sert İkbal Hanım, Yakup Kadri'nin kalfasına şiddet uygulamasına çok kızmış, uzun süre oğluyla konuşmamıştı. Bu sırada Yakup, annesini yumuşatmak maksadıyla her türlü yola baş vurduysa da başarılı olamamış, annesinin sert mizacını görmüştü. “Fakat, ne mümkün? Annem yüzüme bile bakmıyordu. Dikkatini tekrar üzerime çekmek için baş vurmadığım çare kalmadı. Kah parmağımın sızısı yeniden tahammül edilmez bir dereceye çıkmışçasına inim inim inliyordum. Kah birtakım açlık grevi gösterileri yapıyordum. Kah evin bahçesine gizlenip onu telaşa düşürmeye çalışıyordum. Kah yatağıma girer girmez hemen uykuya dalmışım da yüksek sesle rüyalar görmeye başlamışım gibi İzmir'deki nineme acı acı dert yanıyordum. 'Gel beni kurtar nineciğim, gel beni kurtar!' diye bağıryordum. Nafile. Aynı odada, hemen yanibaşımızda yattığını hissettiğim annem, yine aldırıyordu.”

Nazik/Terbiyeli İkbal Hanım, her durum ve ortamba terbiyesini, nezaketini gösterirdi. Annem ise, bunu ve bunun gibi daha nice ikramları, konukseverlikleri az bulacak veya hiçe sayacak kimselerden olmak şöyle dursun, en nahoş vaziyetlerde bile daima güleryüzlülüğünü muhafaza edecek kadar nazik ve terbiyeliydi.”